

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักปลัด

องค์การบริหารส่วนตำบลดอนสัก

ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (LocalWisdon) ปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดให้ความหมายไว้อย่างชัดเจน แต่พอทำความเข้าใจได้ดังนี้ หมายถึง ความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ หรือถ่ายทอดต่อกันจากสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน เช่น จากสถาบันครอบครัว สถาบันความเชื่อและศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ นอกจากนี้ กรมการศึกษานอกโรงเรียนให้ความหมายคำว่า "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" นั้นเป็นการเชื่อมโยงไปถึงความรู้ ประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสะสมประสบการณ์จากการทำงาน การประกอบอาชีพและการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมต่าง ๆ และถ้าจะพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีแล้วนั้นหมายถึง เทคโนโลยีที่ชาวบ้านได้ด้วย โดยสถานวิจัยสังคมได้ให้คำจำกัดความว่า เทคโนโลยีนั้นเป็นความรู้ที่จะทำสิ่งต่าง ๆ อย่างไรโดยมีองค์ประกอบ ๒ ประการคือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้น ๆ และ กระบวนการขั้นตอนในการทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่น เช่น การประยุกต์ใช้พลังคน สัตว์ และธรรมชาติ ตลอดจนองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น การประยุกต์แนวความคิดที่เป็นมรดกของคนไทยในการประกอบอาชีพ โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลักพิจารณากิจกรรมหรืออาชีพของชุมชน เช่น แลปพื้นที่หรือท้องถิ่นใดเป็นที่ราบลุ่ม กิจกรรมของชุมชนก็คือ การทำนา หรือการปั้นโอ่งและตุ่มน้ำจากดินเหนียว หรือการแกะสลักไม้เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยใช้ไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นต้น

จากการศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่า ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย สามารถรวบรวมได้ดังนี้

๑) ภูมิปัญญา คำว่า ภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

๒) ภูมิปัญญาพื้นบ้าน คำว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน ให้ความหมายว่าเป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้ และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

๓) ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่าย กับการศึกษาวัฒนธรรมมันจะผสมผสานกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

๔) ภูมิปัญญาท้องถิ่น กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมาอันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ หรือคือแก่นของชุมชนที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้อยู่หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ตามยุคตามสมัยได้

๕ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาไทย องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรองร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่องกวมขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญามีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา

ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่น ส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัวเป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่าง ผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก จะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้ที่เป็นอย่างนี้เพราะสาเหตุหลายประการคือ

๑. กลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่จะต้องทำผลผลิตเพื่อค้าขาย
๒. กลัวเรื่องชื่อเสียง เกียรติภูมิ และกลัวคนอื่นขโมยภูมิปัญญา ถ้าถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่นแล้วเขาทำดีกว่าเจ้าตำรับก็จะมีชื่อเสียง
๓. มีความเชื่อและถือสัจจะจากปู่ ย่า ตา ทวด ที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับหรือกลวิธีการผลิต
๔. สื่อและเทคโนโลยียังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

ปัจจุบันนี้ กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นขยายไปสู่สาธารณชนทั่วไปบ้างแล้ว อาจเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑. ได้รับการกระตุ้นและการสร้างความตระหนักจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตของประชาชน เช่น หน่วยงานพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเกษตร ฯลฯ

๒. การถ่ายทอดความรู้ได้รับค่าตอบแทน ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคนจะตั้งราคาวิชาไว้มากน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดสำหรับวิชาอาชีพนั้น ๆ

๓. สื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภท ภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก หน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนภูมิปัญญาก็สามารถถ่ายทอด สืบทอดความรู้ได้อย่างกว้างขวาง

๔. ความจำเป็นในการผลิต ทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่น ๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด

สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการทำงานนั้น ๆ มาอย่างมากมาย ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่นำมาปฏิบัติ มีผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ความรู้ ความสามารถดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะสมมานาน เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการมีเหตุผลในตัวเองที่นำศึกษา ครอบนุรักษ์และสืบทอด

ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้นมีอยู่มากมายในท้องถิ่น แต่ละคนต่างมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ มีผลงานเพื่อการดำรงชีวิตที่แตกต่างออกไปหลายด้านหลายสาขา ดังนี้

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และมีผลงานด้านการทำไร่นา เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำไร่สวนผสม ฯลฯ โดดเด่น เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้อย่างพอเพียง มีรายได้จากผลผลิตด้านนี้ มีแนวคิดที่ดี แปลงใหม่ที่เป็นประโยชน์และช่วยพัฒนาอาชีพด้านนี้ได้อย่างน่าสนใจ เช่น เป็นผู้คิดริเริ่มทำการเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรแบบพอเพียง เกษตรที่เอื้อประโยชน์ต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัยประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. สาขาการแพทย์ไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชนโดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งอนุรักษ์ การพัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานโดดเด่นในเรื่องต่อไปนี้

๕.๑ ด้านจิตรกรรม คือ การวาดภาพฝาผนัง การเขียนภาพลงผ้า หน้าผา การสักลาย ฯลฯ

๕.๒ ด้านประติมากรรม คือ ผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์และมีฝีมือในการปั้นแกะสลัก การหล่อ เช่น หล่อพระพุทธรูป ปั้นโอง สลักสวดลาย ประดับต้นเทียน สิ่งก่อสร้าง ฯลฯ

๕.๓ ด้านสถาปัตยกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์เรื่องการก่อสร้างอาคาร บ้านเรือน โบสถ์ ศาลา ศาลพระภูมิ ฯลฯ

๕.๔ ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีผลงานในสิ่งที่ทำมือ เช่นเครื่องจักสานต่าง ๆ

๕.๕ ด้านงานประดิษฐ์ คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ด้านการจัดทำผลงานเลียนแบบธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ บายศรี การแต่งลวดลายบนแผ่นผ้า ฯลฯ

๕.๖ ด้านดนตรี นาฏศิลป์และการเล่นพื้นบ้าน คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ ด้านการเล่นดนตรี การขับลำ การพ้องรำ การคิดวิธีการเล่นพื้นบ้าน มโนราห์ หนังตะลุง

๖. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการแต่ง วรรณกรรมพื้นบ้าน การคิดประดิษฐ์อักษรภาษาถิ่น การสืบสานอักษรโบราณ วรรณกรรมท้องถิ่น ฯลฯ

๗. สาขาคหกรรม หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานโดดเด่นในเรื่อง ต่อไปนี้

๗.๑ ด้านอาหาร เป็นต้นตำรับการปรุงอาหารที่มีรสชาติอร่อย ให้คุณค่าด้านโภชนาการ ใช้วัสดุที่มี ราคาไม่แพง วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น รู้จักคิด ดัดแปลงสูตรอาหารได้แปลกใหม่ หรือเป็นผู้ที่สืบสานตำราอาหาร ที่มีอาหารรสเลิศ สามารถผลิตเป็นสินค้าจำหน่ายได้ เช่น การทำปลาร้า การทำส้มหรือแหม่ม ขนมต่างๆ ฯลฯ

๗.๒ ด้านงานประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สามารถทำเป็นอาชีพจำหน่ายได้ สามารถทำเลี้ยงตัวเองและ ครอบครัวได้ เช่น การทำผ้านวม การตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ

๗.๓ ด้านที่อยู่อาศัย สามารถจัดบ้านเรือน บริเวณบ้านได้น่าอยู่ น่าอาศัยตามอัตภาพ ทำให้มีสุขภาพ อนามัยในการอยู่อาศัย

๘. สาขาสาธารณสุข หมายถึง ผู้มีความรู้ ความสามารถมีประสบการณ์ด้านการใช้ยาสมุนไพร การรักษาโรคแผนโบราณ การรักษาสุขภาพอนามัยร่างกาย การสืบสานตำราสมุนไพร หมอนวดแผนโบราณ หมอ ตำแย ฯลฯ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค ซึ่งสามารถจำแนกประเภทตาม ลักษณะได้ ๑๐ ประเภท ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะแตกต่างกัน ไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้น ได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผสมผสานกับความเชื่อ ดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมเนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ดึกดำบรรพ์ที่คนไทยในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมี

ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญ ๆ ในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะประเภทต่าง ๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นได้สืบทอดการพัฒนาอย่างไม่ขาดสายกลายเป็นศิลปะที่มีลักษณะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น

๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อความอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้เพื่อให้อาหารที่มีมากเกินไปความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานาน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตนอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มาบริโภคได้อีกด้วย

๕. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลาย โดยเฉพาะในวัยเด็กซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

๖. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาค เราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายตัวอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิค ความคิด ความเชื่อของบรรพชนได้เป็นอย่างดี

๗. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากจะแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่าง ๆ

๘. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการวิจัยจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

๙. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับประติมากรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นประติมากรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันยังไม่ได้ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้

๑๐. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนวอนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก และเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตร ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมทั่วทุกภูมิภาค

.....

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลอนลักษ์

1.ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ธนาคารปูม้า)

1. ความสำคัญ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาปูม้า ปูม้าเป็นสัตว์น้ำที่นิยมบริโภคในประเทศ ผลผลิตปูม้าของประเทศไทยเกือบทั้งหมดได้มาจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากธรรมชาติ ปูม้าเป็นทรัพยากรสัตว์ทะเลที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ปูม้ายังมีศักยภาพสูงในการทำอุตสาหกรรมผลิตปูนึ่ง สามารถส่งออกไปขายยังต่างประเทศได้และเป็นที่นิยมบริโภคมากกว่าปูทะเลนึ่ง จึงทำให้ตลาดโลกมีความต้องการปูม้าสูงขึ้น เนื่องจากความต้องการของตลาดโลกมีจำนวนมากขึ้น ดังนั้นการทำการประมงปูม้าจึงเพิ่มแรงกดดันต่อทั้งตัวทรัพยากรประมงและระบบนิเวศมากขึ้น เพื่อเพิ่มผลผลิตความต้องการของตลาดปูม้า มีการลงแรงประมงเพิ่มมากขึ้น จนเกิดสภาวะการประมงมากเกินไปกำลังผลิตโดยกระบวนการธรรมชาติ ปัจจุบันทรัพยากรปูม้ามีความเสื่อมโทรม ในบางพื้นที่มีการนำปูม้าขนาดเล็ก รวมถึงมีการจับปูม้าที่มีไข่นอกกระดองขึ้นมาใช้ประโยชน์ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาแนวทางจัดการและฟื้นฟูการประมงปูม้า เพื่อการประมงปูม้าที่ยั่งยืนในระยะยาว และสอดคล้องกับแนวทางการจัดการทรัพยากรประมงของสากล

จากสถานการณ์ทรัพยากรปูม้าในปัจจุบันที่เสื่อมโทรม การหาแนวทางการฟื้นฟูปูม้าซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญจึงเป็นประเด็นที่ต้องเร่งดำเนินการ การจัดการทรัพยากรปูม้า โดยใช้ธนาคารปูม้า เป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูทรัพยากรรวมทั้งส่งผลบวกทางอ้อมต่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งประเภทอื่นๆ นับเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจ และมีงานวิจัยวิชาการต่างๆรองรับว่ามีประโยชน์ต่อการฟื้นฟูปูม้า โดยการนำปูม้าไข่ ปูม้านอกกระดองที่โดนจับขึ้นมาจากเครื่องมือประมงเนื่องจากไม่สามารถคัดกรองปูม้าไข่นอกกระดองออกจากเครื่องมือได้ ปูม้าสามารถสืบพันธุ์วางไข่ได้ทั้งปี ดังนั้นหากนำไข่นอกกระดองมาเพาะฟักโดยชุมชนและชาวประมงมีส่วนร่วม ก่อนปล่อยคืนสู่ทะเลจะเป็นแนวทางการเพิ่มอัตราการทดแทนของปูม้าในระบบธรรมชาติเพิ่มเติมปูม้าวัยอ่อนรุ่นต่อไป เพื่อการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน และเป็นการแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีการใช้ทรัพยากรควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน การจัดทำธนาคารปูม้า นับได้ว่าเป็นการตอบโจทยความเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ ในหลายประเด็น เช่น “การรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง” ซึ่งตอบโจทยจากการสร้างแนวทางการฟื้นฟูปูม้า และระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ “การกำจัดความยากจน” แก่ปัญหาเรื่องรายได้ของชาวประมง ส่งเสริมอาชีพทางเลือก เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล การเปิดร้านอาหาร ทะเลพื้นบ้าน หรือแม้กระทั่งกลุ่มที่พักและร้านอาหาร เนื่องจากปูม้าเป็นแหล่งโปรตีนทางทะเลที่สำคัญ และประเทศไทยเคยเป็นประเทศส่งออกปูม้าเป็นอันดับ 4 ของโลก ดังนั้นการฟื้นฟูทรัพยากร

ปูม้าและการวางแผนการบริหารจัดการปูม้าให้มีใช้อย่างยั่งยืนจะตอบโจทย์ “การกำจัดความหิวโหยและการสร้างความมั่นคงทางอาหาร” การส่งเสริมการฟื้นฟูปูม้าเพื่อรักษาผลผลิตปูม้าให้เพียงพอต่อการแปรรูปจะช่วยตอบโจทย์ในเรื่อง “การส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสนับสนุนการจ้างงาน”

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อสร้างธนาคารปูม้าในพื้นที่ซึ่งชุมชนมีความต้องการและมีความเหมาะสมเชิงพื้นที่
- 2.2 เพื่อสร้างศูนย์เรียนรู้ธนาคารปูม้า เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะต่างๆ ในการทำธนาคารปูม้าให้กับชุมชนใกล้เคียงรายรอบ และสร้างความตระหนักในการฟื้นฟูทรัพยากรปูม้า
- 2.3 เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับปูม้า ชีววิทยาและแนวทางฟื้นฟู ที่ควรรู้ในการทำธนาคารปูม้า
- 2.4 จัดฝึกอบรมการเพาะฟักลูกปูม้าระยะ Zoea และระยะ Young crab ให้แก่ชุมชน
- 2.5 จัดกิจกรรมปล่อยลูกปูม้าคืนสู่ทะเล

คุณสุกัญญา ธีระกฤษณ์เลิศ อดีตเลขาธิการสำนักงานการวิจัยแห่งชาติประธานคณะกรรมการธนาคารปูม้าประเทศไทยพร้อมคณะลงพื้นที่เกาะนกเกาะ อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อติดตามความก้าวหน้าการสนับสนุนโครงการศูนย์เรียนรู้ธนาคารปูม้าเพื่อชุมชน โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อมรศักดิ์ สวัสดิ์ ผู้อำนวยการศูนย์วิชาการมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ พร้อมคณะผู้บริหารให้การต้อนรับ สำหรับการลงพื้นที่ของคณะในครั้งนี้เป็นการติดตามความก้าวหน้า หลังจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติได้อนุมัติงบประมาณให้มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ดำเนินโครงการธนาคารปูม้าเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานีได้มีอาชีพเสริมสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ และช่วยกันฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่งทะเลให้มีความสมบูรณ์ สำหรับศูนย์เรียนรู้ธนาคารปูม้าเกาะนกเกาะ ดำเนินโครงการมาได้ 1 ปี โดยเชื่อมโยงจากการท่องเที่ยวชุมชนมาสู่ธนาคารปูม้า

นายสุนทร เจนสมุทร รองประธานศูนย์เรียนรู้ธนาคารปูม้าเกาะนกเกาะ กล่าวว่าปัจจุบันนี้ ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารปูม้าเกาะนกเกาะ มีสมาชิก 20 คน จากเดิมเน้นทำการท่องเที่ยวชุมชน และประมงพื้นบ้าน แต่หลังจากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เข้ามาสนับสนุนธนาคารปูม้า ทำให้ปัจจุบัน มีนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาเรียนรู้เป็นจำนวนมาก เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพ โดยทางกลุ่มใช้จุดเด่น มาท่องเที่ยวที่นี่ได้ทำบุญด้วยการปล่อยปูม้าด้วย ระยะเวลา 3-4 เดือนที่ผ่านมา สภาพระบบนิเวศในทะเลดีขึ้น มีสัตว์ทะเล ทั้ง กุ้งปลาและปูเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้จุดเด่นของที่นี่เป็นป่าทรายขึ้นเปิด เหมาะสมสำหรับการฟักตัวของลูกปู ทำให้ปูม้าที่นี้เจริญเติบโตเร็ว

มีความสมบูรณ์และที่สำคัญกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านและชาวบ้านได้มีอาชีพที่มั่นคง และสามารถช่วยกันฟื้นฟูระบบนิเวศทะเลให้มีความสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

การทำธนาคารปูม้า เกาะนกเกา

การทำธนาคารปู ให้ชุมชนเพื่อเป็นการสร้างแหล่งอาหาร และ ยังเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ให้สนใจอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยไม่ทำลายธรรมชาติ

2. ด้านการแพทย์ไทย

พืชสมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์เพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ตั้งแต่โบราณกาลแล้ว แต่หลังจากที่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ มีการพัฒนาเจริญก้าวหน้ามากขึ้น เป็นเหตุให้ความรู้วิทยาการด้านสมุนไพรขาดการพัฒนา ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในสี่จังหวัดนำร่องเมืองสมุนไพร (Herbal City) ของประเทศเดิมมีองค์ความรู้พื้นฐานทางด้านสมุนไพรในการดำเนินวิถีชีวิตเรื่อยมาแต่จากการที่มีวิถีชีวิตที่เร่งรีบกระทบกับอาชีพที่เน้นมาทำสวนและประมงทำให้ความสนใจด้านสมุนไพรลดน้อยลง ส่งผลให้การใช้และการสืบทอดด้านยาสมุนไพรลดลงตามไปด้วย

สภาพการจัดการความรู้ด้านสมุนไพรไทยในตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี บริบทพื้นที่ตำบลดอนสักพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลาดเชิงเขาสู่พื้นที่ราบชายฝั่ง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรและประมง สภาพการจัดการความรู้ด้านสมุนไพร ในพื้นที่ตำบลดอนสัก มีแพทย์แผนไทยที่รักษาด้วยสมุนไพร มีจำนวน 7 คน มีความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันไป เช่น รักษาโรคทั่วไปโดยเฉพาะโรคที่เกี่ยวข้องกับโรคสตรี โรคที่เคยรักษาด้วยการนวด เช่น อัมพฤกษ์ สะบัดข้อเท้าแพลง ปวดสะเอว โรคลม และแน่นหน้าอก เคล็ด ขัดยอก ข้อหลุดจากการหกล้มหรืออุบัติเหตุอื่นๆ กระตุกทับเส้น เป็นต้น การนวดประคบ รักษาโรคเริ่มและงูสวัด การถ่ายทอดความรู้มีทั้งการสืบทอดจากบรรพบุรุษและส่งต่อไปยังรุ่นถัดไปรุ่นสู่รุ่นและถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลทั่วไปและผู้สนใจ

พืชสมุนไพร ในที่ตำบลดอนสักมีพืชสมุนไพรที่เกิดจากธรรมชาติตามแหล่งพื้นที่ชายฝั่ง และพืชสมุนไพรที่ปลูกขึ้น ในการจัดหมวดหมู่ ๘ สำนวนความรู้ บันทึกถ่ายทอด องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร ได้จัดหมวดหมู่พืชสมุนไพรที่เกิดจากธรรมชาติตามแหล่งพื้นที่ชายฝั่งโดยจำแนกประเภทตามโรคที่ใช้สมุนไพร รักษาได้แก่ (1) ท้องร่วง บิด อาเจียน ใช้ โกงกางใบเล็ก น้ำจากเปลือกใช้กิน โกงกางใบใหญ่ นำเปลือกมาตำ น้ำรับประทาน ตะบูนขาวนำเปลือกและเมล็ดมาตำ ตะบูนดำ ใช้ผลตำกับน้ำดื่ม โปรงขาว นำเปลือกมาตำ (2) การชะล้างแผล ห้ามเลือด สมานแผล โกงกางใบเล็ก นำเปลือกมาตำให้ละเอียด โกงกางใบใหญ่ เปลือกมาตำ น้ำล้างบาดแผล ตะบูนขาว นำเปลือกและเมล็ดมาตำ ตะบูนดำใช้เปลือกและผลตำแล้วนำมาตำให้ละเอียด ขี้เหล็กย่าน ใช้ใบตำพอกตามบาดแผล (3) ขับลม ฟอกเลือด ขับเลือดเสีย ตาตุ่มทะเล แก่นไม้ใช้เป็นส่วนผสม ในการปรุงยา แสมขาว แก่นมีรสเค็มเพื่อนำใช้ตำกับน้ำแกล้มในกระดุก (4) ถอนพิษ ขับสารพิษ ร้างจืด ใบสดมา คั้นผสมกับน้ำขาวข้าว ผสมเข้าด้วยกัน กรองเอาแต่น้ำดื่ม ผักบ้งต้นสดหรือต้มน้ำดื่มขับสารพิษ (5) หัวใจ พิกุล เต่าร้างแดง นำหัวและรากมาตำกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ตับทรุด ช่วยขับพิษที่ตับ ปอด (6) นิ่วริดสีดวง ขลุ่ นำใบสดมาคั้นน้ำดื่ม (7) ตับอักเสบ รังไก่อ นำรากซึ่งเป็นยาขับพิษใช้ รักษาอาการไอเป็นโลหิต ตับอักเสบ การแปรรูปสมุนไพรท้องถิ่นให้เป็นน้ำสมุนไพรได้แก่ น้ำกระเจียว น้ำอัญชัน น้ำตะไคร้ น้ำมะม่วงหาวมะนาวโห่ น้ำ ร้างจืด สามารถรับประทานได้ทุกเพศทุกวัยเหมาะสมให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน

แพทย์แผนไทย ตำบลคอนสัก

นายถาวร วิชัยดิษฐ์ อายุ ๘๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ที่ ๑ บ้านนาตาดี นายถาวรมีบิดาเป็นแพทย์แผนไทย จึงได้เรียนรู้การใช้สมุนไพรตั้งแต่อายุ ๒๓ ปี ควบคู่กับการศึกษาจากตำรายาสมุนไพร เช่น ตำรายาชาวบ้าน ของหลวงปู่สุขวัดมะขามเฒ่า ตำรายาของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เป็นต้น ก่อนการรักษาทุกครั้ง นายถาวร จะซักถามประวัติและบันทึกประวัติของคนไข้ทุกรายเพื่อการติดตามผลการรักษา สอบถามอาการ ตรวจอาการโดยวิธีการแพทย์แผนไทย หลังจากนั้นจะจัดตำรับยา ในการต้มยา นายถาวรจะให้ความสำคัญเป็นอย่างมากตั้งแต่การรอกันหม้อยาด้วยใบทองหงายขึ้น หลังจากนั้นใส่ตัวยาลงไปแล้วใส่น้ำให้ท่วมตัวยาและปิ้งเสลด ๕ แฉก มีพระคาถากำกับ นายถาวรมีความชำนาญในการในการรักษาโรคต่างๆ เช่น ประจำเดือนมาผิดปกติ โรคเลือดต่างๆ โรคความดันโลหิตสูง ตาน ขางในเด็ก เป็นต้น

นายถาวร วิชัยดิษฐ์ ได้รับรางวัลเกียรติคุณจากหน่วยงานราชการ และในปี ๒๕๕๔ ได้รับรางวัลประกาศเกียรติคุณผู้อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมไทย ประจำปี ๒๕๕๔ เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย จากสมาคมสโมสรวัฒนธรรมหญิงในพระบรมราชินีนาถ สโมสรอนุรักษ์มรดกไทย สนใจการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร ติดต่อได้ที่ นายถาวร วิชัยดิษฐ์ โทร.๐๘๑ ๐๗๘๔๔๑๗

3. ด้านเกษตรกรรม

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงพืชสมุนไพร หมู่ที่ 14 ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดำเนินการโดย นายสมชาติ ปานนาคินทร์ ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงพืชสมุนไพร พื้นที่ 10 ไร่ ประกอบด้วยจุดเรียนรู้ 5 จุด คือจุดเรียนรู้สวนยางซีพี จุดเรียนรู้ถั่วฝักยาวสีรินธร เบอร์ 1 จุดเรียนรู้ปุยข้าวภาพ จุดเรียนรู้ไม้เศรษฐกิจ “พ่อรักน้ำ แม่รักป่า” และจุดเรียนรู้ด้านปศุสัตว์ เพื่อให้ผู้สนใจเข้าศึกษาแนวทางการใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการดำเนินกิจกรรม เพื่อมุ่งคืนดินดีให้แก่ผืนแผ่นดิน ทำให้แผ่นดินไทยเป็นแผ่นดินทอง

ความเป็นมา

“เมื่อปี พ.ศ. 2540 สำนักงานเกษตรอำเภอดอนสัก ก็เกิดความพอใจพร้อมที่จะจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ได้ ทางสำนักงานเกษตรอำเภอดอนสัก ได้แจ้งให้ทางสำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานีทราบ ทางจังหวัดได้มาเยี่ยมสวนของผม 3 ครั้ง ทางสำนักงานเกษตรจังหวัดคิดว่าผมพร้อมที่จะเป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้ ทางเกษตรจังหวัดจึงได้สนับสนุนงบประมาณ 2,000 บาท เพื่อทำป้ายโดยผ่านสำนักงานเกษตรอำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี

มีป้ายหน้าบ้าน (ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง) ชาวบ้านว่าทำไมไม่ได้ให้อยู่แบบพอเพียง กินแต่ผัก ทำน้อยๆจะไปถึงไหน ไม่พอกิน แต่ผมไม่เคยน้อยใจเพราะผมจะเดินตามรอยพ่อ ทางการเมืองก็ไม่ปกติ 10 กว่าปีที่ผมต่อสู้ ทำตามที่พ่อหลวงบอก มีเหตุผล พอประมาณ มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ช่วยเหลือตนเอง ผมศึกษาเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความมุ่งมั่นและมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จและในปี พ.ศ. 2556 ทางสำนักงานเกษตรอำเภอดอนสัก ได้เพิ่มเรื่องของสมุนไพรเข้ามาด้วย จึงเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง-พืชสมุนไพร อำเภอดอนสัก โดยมีผมนายสมชาติ ปานนาคินทร์ เป็นประธานศูนย์ มีสมาชิก 40 คน 4 ตำบล ตำบลละ 10 คน โดยอำเภอดอนสัก มี 4 ตำบล คือ 1.ตำบลดอนสัก 2.ตำบลปากแพรก 3.ตำบลไชยคราม 4.ตำบลชลคราม

ต่อมาได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ชื่อ สมุนไพรดอนสักรักษ์สุขภาพ ทางศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง-พืชสมุนไพร อำเภอดอนสัก ได้ปลูกสมุนไพรเพื่อเรียนรู้ และผลิต ถึงตอนนี้ พอมี พอกิน พอใช้ มีรายได้ในสวนพื้นที่ 10 ไร่ เป็นเงิน 1,000 บาท ต่อวัน มีประชาชน และบุคลากรต่างๆ มาแลกเปลี่ยนศึกษาเรียนรู้ทางด้านการเกษตร วิถีชีวิตพอเพียง เศรษฐกิจ สังคมที่มีความสุข ผมเป็นวิทยากร ให้รู้คำว่าปรัชญาและเศรษฐกิจพอเพียงตามที่มีความสามารถที่ทำได้ ผมจะขอเดินตามรอยพ่อตลอดชีวิตของผมครับ”

กิจกรรมการดำเนินงาน

1. ด้านการเกษตร (พืชผัก, ไม้ผล)
2. ด้านปศุสัตว์ (เลี้ยงหมูหลุม)
3. ด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ (ปลูกพืชสมุนไพรและต้นไม้ต่างๆ)
4. ด้านการศึกษาดูงานแบบท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์

4.ด้านอาหาร (การทำกะปิ)

บ้านดอนหาร ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิศเหนือและทิศตะวันออกติดต่อกับหมู่ที่ 9 บ้านห้วยเสียด ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 1 บ้านน้ำฉา และทิศตะวันตกติดต่อกับ หมู่ที่ 4 บ้านห้วย ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลาดลงสู่ชายฝั่ง เหมาะสำหรับการประกอบอาชีพทำนา ทำสวน และประมงชายฝั่ง สภาพพื้นที่มีลำคลองที่สำคัญไหลผ่านชุมชนหลายสาย ได้แก่ คลองท่าลำภู คลองท่าเกา และคลองบางโสม ทำให้มีทรัพยากรสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถอาศัยแหล่งอาหารจากธรรมชาติในการดำรงชีวิต โดยทุกครัวเรือนในชุมชนบ้านดอนหารจะมีการทำกะปิ ไว้กินเองได้ตลอดปี ซึ่งการหากุ้ง เคย ของชาวบ้านจะใช้เพียงโปงพางผูกกับต้นไม้ปลายคลอง (บาง) แล้วทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน จึงกลับมายก โปงพาง โดยไม่ต้องออกเรือไปหาถึงในทะเลก็ได้กุ้งเคยในปริมาณที่มากพอจะทำกะปิ เฉลี่ยครั้งละ ประมาณ 20-30 กิโลกรัมต่อครัวเรือน แทบจะไม่ต้องลงทุนอะไรนอกจากแรงงานภายในครัวเรือน อดีตบ้านดอนหาร มีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 3,000 ไร่ ต่อมาช่วงปลายปี 2522 กลุ่มทุนและชาวบ้านบางส่วนเริ่มมีการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน โคนต้นไม้ ปรับเปลี่ยนสภาพป่าชายเลนเป็นบ่อกุ้ง เพื่อเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำประมาณ 50-60 % ของพื้นที่และในปี พ.ศ.2528 – 2531 ราคากุ้งแพง จึงมีผู้นิยม สนใจหันมาเลี้ยงกุ้งกันมากขึ้น ทำให้มีการขยายพื้นที่เพิ่มจากเดิมเป็น 100% ทำให้ไม่เหลือพื้นที่ป่าชายเลน ส่งผลให้ป่าชายเลนอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมอย่างหนัก แหล่งอาหารและแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำโดนทำลาย “กุ้งเคย” และทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงจนเกือบสูญพันธุ์ กุ้งเคยที่เป็นแหล่งอาชีพร่อยหรอลงและเกือบจะสูญพันธุ์ ทำให้หลายคนต้องหยุดอาชีพการทำกะปิ และหันไปประกอบอาชีพรับจ้างอื่น ช่วงปี พ.ศ.2532 ได้มีการก่อตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านดอนหาร” และได้เริ่มฟื้นฟู ทรัพยากรป่าชายเลนโดยการประสานความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาต่างๆ มีกิจกรรม การปลูกป่าเสริม เฝ้าระวังผู้เข้ามาใช้ประโยชน์แบบทำลายล้างและการสร้างความร่วมมือระหว่างคนใน ชุมชนมากขึ้นซึ่งจากการดูแลกว่า 10 ปี ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นพบว่าทรัพยากรป่าชายเลนเริ่มฟื้นตัว ทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มกลับมา ซึ่งในช่วงปี พ.ศ.2548 – พ.ศ.2549 ชาวบ้านสามารถหาจับกุ้งเคยได้มากพอที่จะมาทำกะปิ เพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัวได้ แต่สมาชิกยังเห็นการลักลอบการทำลายป่า อยู่บ่อยครั้ง สมาชิกส่วนใหญ่มีความกังวลในการทำลายป่า ถ้าไม่สามารถหยุดยั้งการทำลายป่าได้ ก็จะทำให้ทรัพยากร กุ้งเคยและทรัพยากรอื่นๆ หายไปเหมือนในอดีต รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการ “แนวทางการเพิ่มปริมาณกุ้งเคยเพื่อทำกะปิ ของชุมชนบ้านดอนหารฯ” เมื่อปี 2551 สมาชิกในชุมชนจำนวน 12 คน ได้มีการรวมกลุ่มชื่อว่า “กลุ่มทำกะปิ บ้านดอนหาร” มีกิจกรรมออมทรัพย์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และได้ทำประชาคม หมู่บ้านเสนอโครงการ SML ได้รับการ สนับสนุนกองทุนอาชีพทำกะปิ บ้านดอนหาร เป็นเงินจำนวน 70,000 บาท ซึ่งเงินส่วนนี้ชาวบ้านได้จัดสรร เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ และแบ่งให้แก่สมาชิกเป็นเงินทุนเวียนซื้อวัตถุดิบในการทำกะปิ การทำกะปิที่ผ่านมา ชาวบ้านจะแยกกันทำแต่มีระบบการดูแลภายในกลุ่ม เช่น สูตรการทำกะปิ การรักษาความสะอาดในการ ทำกะปิ การกำหนดราคากะปิที่เท่ากัน เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มทำกะปิ บ้านดอนหาร ยังมีบทบาทสำคัญในการร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ร่วมพัฒนาหมู่บ้าน ร่วมพัฒนาโรงเรียน ร่วมพัฒนาวัดมาอย่างต่อเนื่อง

กะปิบ้านดอนหาร ตั้งอยู่บ้านนายสมหมาย ลั่นนาวา เลขที่ 269 หมู่ที่ 2 บ้านดอนหาร ตำบลดอน
สัก อำเภอดอนสัก โดยมีนายสมหมาย เป็นประธานกลุ่ม อาชีพทำกะปิเป็นอาชีพที่อยู่คู่กับชุมชนบ้านดอน
หาร มาอย่างยาวนาน แต่จากการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำนาุ้ง และการใช้เครื่องมือประมงไม่
เหมาะสม ให้สัตว์น้ำชนิดต่างๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะ “กุ้งเคย” ซึ่งเป็นวัตถุดิบในการแปรรูปเป็น “กะปิ” หายไป
ที่ผ่านมาชุมชนได้ตระหนักถึง ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรที่เกิดขึ้น จึงได้รวมตัวกันฟื้นฟู
และอนุรักษ์จนสามารถประกอบอาชีพประมงกุ้งเคยได้อีกครั้งหนึ่ง และมีการรวมตัวกันเป็น “กลุ่มทำกะปิ
บ้านดอนหาร” เพื่อรับการสนับสนุนจากภาครัฐแต่การทำกะปิในช่วงที่ผ่านมาก็ยังเป็นแบบต่างคนต่างทำ
คุณภาพกะปิของแต่ละคนไม่เหมือนกัน และยังไม่มีบรรจุภัณฑ์ที่ชัดเจน จึงมีความต้องการในเรื่องการพัฒนา
คุณภาพสินค้า และบรรจุภัณฑ์ใหม่มีความน่าเชื่อถือ เป็นไปตามความต้องการของท้องตลาด ควบคู่ไปกับการ
จัดการ ทรัพยากรให้เอื้อต่อการเจริญเติบโตของกุ้งเคย และสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ

5. ด้านศิลปกรรม (มโนราห์)

ศิลปะการละเล่นอีกอย่างหนึ่งของชาวปักษ์ใต้ซึ่งมีมาแต่โบราณและเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายก็คือ “มโนห์รา” หรือที่ชาวปักษ์ใต้นิยมพูดตัดคำให้สั้นลงว่า “โนรา” มโนห์ราหรือโนราเป็นการเล่นที่นิยมกันมากทั่วภาคใต้ไม่ว่างานเทศกาล นักชตฤกษ์หรืองานมงคลต่าง ๆ ก็มักจะมีมโนห์รามาแสดงด้วยเสมอ มโนห์ราเป็นการแสดงทำนองเดียวกับละครชาตรีที่เล่นกันแพร่หลายในภาคกลาง ที่กล่าวว่าเหมือนกันก็ถือมีการรำรำ มีบทร้อง บทเจรจาและการแสดงเป็นเรื่องราวก็มีมโนห์ราเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของภาคใต้ที่นิยมเล่นสืบทอดกันมายาวนานไม่น้อยกว่า 400 ปี หรือราวพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นการละเล่นที่มีทั้งการร้อง การรำ และมีท่ารำที่อ่อนช้อยสวยงาม เป็นการรำรำและขับร้องทั้งดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีดนตรีเป็นลูกเล่นรับ-ส่งตลอดการแสดง ผู้รำโนราสวมเครื่องแต่งกายที่ทำด้วยลูกปัดหลากสี มีสวมปีกหางคล้ายนก สวมเทริดทรงสูง ต่อเล็บยาวทำด้วยโลหะ บทร้องกลอนสดมักโดยใช้ปฏิภาณไหวพริบ สรรหาคำมาให้สัมผัสกันได้อย่างฉับไว มีความหมายทั้งบทร้อง ท่ารำและเครื่องแต่งกาย การแสดงโนราเป็นที่นิยมและถือปฏิบัติแพร่หลายในชุมชนรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลา อีกทั้งแพร่กระจายความนิยมไปตลอดสองฟากฝั่งของคาบสมุทรอินโดจีน ส่วนทางตอนใต้มีคณะโนราสองภาษาที่ยังคงแสดงอยู่ในเขตสามจังหวัดภาคใต้ เลยไปถึงตอนเหนือของสหพันธรัฐมาเลเซียได้แก่ กลันตัน เกดดาห์ ปะลิสและปีนัง โนราหรือมโนราห์ เป็นศิลปะการแสดงที่นิยมทั่วไปของชาวภาคใต้ เราสามารถพบการแสดงโนราได้ในงานทั่วไปทั้งงานมงคล เช่น งานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทอดผ้าป่าสามัคคี เป็นต้น และงานอวมงคล เช่น งานศพ และนอกจากนี้แล้วยังสามารถจำแนกโอกาสที่แสดงที่ได้เป็น 2 ลักษณะ ตามลักษณะของงานที่ร่วมแสดง คือแสดงเพื่อความบันเทิงทั่วไปและแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมของโนราโดยเฉพาะ นอกจากนี้โนราที่ใช้แสดงเพื่อความบันเทิงทั่วไปแบ่งได้ 2 ลักษณะคือ

1. การแสดงโนราโรงเดียว คือการแสดงของโนราคณะเดียวไม่ได้มีการแข่งขันแข่งขัน การแสดงจึงเป็นไปตามขั้นตอนที่ได้กล่าวเอาไว้แล้วตามลำดับ

2. การแสดงโนราแข่ง หรือการแสดงประชันโรง เป็นการประชันของโนรา 2 คณะ เพื่อเอาแพ้ชนะโดยใช้เกณฑ์ตัดสินจากผู้ชมหน้าโรง ว่าคณะไหนผู้ชมมากกว่าคณะนั้นชนะ การแสดงลักษณะดังกล่าว จึงมีความสนุกสนานเร้าใจ น่าติดตามชม ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับกลเม็ดในการแสดงของแต่ละคน ในการเรียกผู้ชมให้มาอยู่หน้าโรง ของคณะตนเองให้มากที่สุด

นางเชียว ขำแก้ว อายุ 79 ปี อยู่บ้านเลขที่ 54 หมู่ที่ 2 บ้านดอนหาร ตำบลดอนสัก อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีความสนใจศิลปะการแสดงมโนราห์มาก จึงได้เรียนรู้และฝึกหัดจากญาติตอนอายุประมาณ 25 ปี หลังจากฝึกฝนจนชำนาญจึงได้รับการแสดงเรื่อยมา คณะมโนราห์ของนางเชียวรับงานแสดงทั่วไป เช่น งานบวช งานวัด การแสดงส่วนใหญ่ใช้ผู้แสดงประมาณ 33 คน ได้แก่ พระเอก นางเอก นายพราน ตัวนาง และคนรำ โดยทั่วไปก่อนการแสดงแต่ละครั้งจะมีพิธีลงครู มีเครื่องเซ่นไหว้ประกอบพิธี คือ ขนมแดง

A portrait of a woman with short, light-colored hair, wearing a red top and a white collar. The image is slightly blurred and has a dark background.

